

Jak pracować z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – zadania szkoły i poradni psychologiczno-pedagogicznej

Katarzyna Leśniewska

Do polskich szkół trafia coraz więcej dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Prawo gwarantuje im możliwość kształcenia w warunkach, które są dostosowane do ich możliwości oraz potrzeb rozwojowych i edukacyjnych. Właściwe rozpoznawanie tych potrzeb i tworzenie odpowiedniego środowiska uczenia się to trudne zadanie szkoły. Bez specjalistycznej pomocy psychologiczno-pedagogicznej często niemożliwe do zrealizowania. Dlatego też szkole tak bardzo potrzebne jest wsparcie poradni psychologiczno-pedagogicznej, a nauczycielom – bliska współpraca ze specjalistami z tych placówek.

Często nauczyciele zachęcają rodzica do zgłoszenia się z dzieckiem do poradni psychologiczno-pedagogicznej w celu przeprowadzenia pogłębionej diagnozy. Część rodziców sama kieruje się do specjalistów z prośbą o wsparcie. W taki sposób do poradni trafia bardzo duża grupa uczniów. Pracownicy poradni nie nadążają z diagnozowaniem i wywiązywaniem się z innych zobowiązań nałożonych na nich przez instytucje. Rodzice skarżą się na długi okres oczekiwania na diagnozę. A kiedy wreszcie udaje się przebrnąć przez wszystkie procedury, problem wcale się nie kończy. Okazuje się, że opinie i orzeczenia wydawane przez poradnie nie są wystarczającą pomocą dla nauczycieli, dokumenty te nie spełniają ich oczekiwań, brakuje w nich konkretnych wskazówek do pracy dydaktycznej i wychowawczej z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole¹.

Ten opis sytuacji – być może nieco uproszczony – obrazuje, jak wielka jest potrzeba szkoły w zakresie pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jak niezbędna jest zmiana dotychczasowych praktyk. Na pierwszy plan wysuwa się konieczność odejścia od działań o charakterze incydentalnym. Szkoły potrzebują systematycznego wsparcia, dzięki któremu będą mogły z jednej strony budować długofalowe strategie działania, a z drugiej wprowadzać autentyczne zmiany w obszarze pracy z dziećmi wymagającymi pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Taki sposób myślenia wymaga rzetelnego diagnozowania sytuacji każdej placówki w związku z obecnością uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, określenia, co jest dla danego środowiska szczególnie trudne, poszukiwania skutecznych sposobów realizacji zadań oraz rozwiązań organizacyjnych, które będą służyć całej społeczności. Istotnym elementem jest doskonalenie nauczycieli – wpisane w potrzeby szkoły i uczniów, którzy uczą się w tej szkole. Przy czym nie chodzi o doskonalenie rozumiane jako odbywanie wie-

lu szkoleń, lecz jako wykorzystanie nabytej wiedzy i umiejętności do wprowadzania zmian w pracy całej szkoły i pojedynczych nauczycieli.

Zadaniem poradni jest diagnoza dzieci i młodzieży, udzielanie im i ich rodzicom pomocy psychologiczno-pedagogicznej, prowadzenie profilaktyki i wspieranie przedszkoli szkół i placówek w wychowawczej, opiekuńczej i edukacyjnej funkcji (w tym w organizacji i realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej, rozwiązywaniu problemów wychowawczych itp.). Od stycznia 2016 r. poradnie mają jeszcze jedno zadanie – wspomaganie szkół w rozwoju. Zgodnie z zapisami prawa wspomaganie polega na zaplanowaniu i przeprowadzeniu działań, mających na celu poprawę jakości pracy przedszkola, szkoły lub placówki. Obok dotychczasowych zadań pracownicy poradni będą zobowiązani do bliskiej współpracy z nauczycielami, doskonalenia ich kompetencji, wspierania ich w pracy – np. pracy z uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych, pracy wychowawczej czy współpracy z rodzicami. Dla wielu pracowników poradni konieczna jest więc zmiana dotychczasowego sposobu pracy i większego zintegrowania innych wykonywanych przez siebie zadań z życiem przedszkola czy szkoły. Dla szkoły zmiana zapisów prawa oznacza możliwość diagnozy pracy placówki (a nie tylko pojedynczego ucznia), podnoszenia kompetencji nauczycieli, wprowadzania zmian w pracy szkoły ze specjalistyczną pomocą pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Skoro regulacje prawne dają szkole możliwość korzystania ze wsparcia poradni, pozostaje zadać sobie pytanie, jak to mogłoby wyglądać. Oczywiście jest, że poradnia nie zastąpi szkoły w wykonywaniu jej zadań. Równocześnie bez współdziałania łatwo sobie wyobrazić sytuację, w której pomoc udzielana w szkole i poradni bądź to powiela się (np. dziecko korzysta z pomocy logopedycznej w obu miejscach), bądź pozostają obszary, w których dziecko pomocy nie otrzymuje (np. brakuje oferty wsparcia dla rodziców dziecka). Równocześnie wsparcie ze strony poradni nie może ograniczać się do rozmów dotyczących pojedynczego dziecka. Każdy dyrektor szkoły, jako osoba odpowiedzialna za organizację pomocy psychologiczno-pedagogicznej, jest świadom, że działanie to nie ogranicza się do prostej sumy problemów związanych z poszczególnymi dziećmi. W grę wchodzi kwestie organizacji pracy szkoły i poszczególnych nauczycieli, dostosowania środków dydaktycznych, a niekiedy także budynku i otoczenia szkoły. Obecność uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi rodzi różnorodne interakcje między członkami całej społeczności szkolnej (uczniami, nauczycielami, rodzicami, pracownikami niepedagogicznymi). Zatem na wyzwania związane z udzielaniem pomocy psychologiczno-pedago-

1 Fila J., Matuszczak K., Rybińska A., Wasilewska O., Zielonka P., (2015), *Raport z ewaluacji bieżącej projektów konkursowych Działania 3.5 POKL. Uwarunkowania i efekty wspomagania pracy szkół i przedszkoli*, Warszawa: IBE, s. 6.

gicznej trzeba patrzeć jakby z lotu ptaka, obejmując perspektywę całej szkoły. W tym zakresie pomocą może służyć pracownik poradni, który podejmie się roli wspomagającej.

Pracownicy poradni są ważnym zapleczem dla szkoły. Mają wiedzę wynikającą z diagnozy poszczególnych uczniów (nomen omen ta diagnoza i zalecenia będą tym wartościowsze, im lepiej pracownik poradni będzie widział, jak funkcjonuje dziecko w środowisku swojej szkoły). Ich obecność w szkole może uprościć pewne działania diagnostyczne, bowiem właściwie poprowadzone rozpoznanie wskaże tych uczniów, którzy rzeczywiście potrzebują pogłębionej diagnozy. Pracownicy poradni mogą stanowić wsparcie dla szkoły w rozpoznawaniu potrzeb i możliwości dzieci lub młodzieży, ale także pomóc diagnozować wyzwania pojawiające się w związku z obecnością uczniów ze specjalnymi potrzebami, analizować przyczyny problemów. Jeśli mamy w szkole osoby z nadpobudliwością i z zespołem Aspergera, które wywołują konflikty w społeczności uczniowskiej, to pracownik poradni może towarzyszyć szkole w rozpoznaniu, czy jest to problem zaczynający się w momencie doboru uczniów do klas, czy przyczyną jest niedostatecznie efektywna opieka spowodowana kwestiami organizacyjnymi (np. dyżury na przerwach, organizacja przestrzeni szkoły) lub kompetencyjnymi (np. wiedza, doświadczenie i umiejętności poszczególnych nauczycieli i specjalistów), a może niespójnością działań (np. brak strategii reagowania na powtarzające się zachowania uczniów) albo złym nastawieniem poszczególnych członków społeczności szkolnej (np. stereotypowym lub wrogim postrzeganiem uczniów z dysfunkcjami przez nauczycieli, uczniów bądź rodziców) itd.

Drugim etapem pracy powinno być wspólne przyjrzenie się, jakie zmiany są konieczne, co w pierwszej kolejności powinno zostać zmodyfikowane, aby pomoc psychologiczno-pedagogiczna była skuteczniejsza. Przy czym warto mocno podkreślić, że to wcale nie oznacza, że szkoła buduje ofertę pomocy od początku. Być może właśnie na przestrzeni ostatnich trzech lat polepszyły się wyniki edukacyjne uczniów. Szkoła odniosła sukces. Wprowadzono zmiany i działania, które okazały się skuteczne. Natomiast nauczyciele zauważają, że nadal jest grupa uczniów, którzy mają poważne kłopoty edukacyjne. Ich zadaniem jest więc rozpoznanie, jakie grupy uczniów nie osiągają sukcesów i co leży u podstaw tego stanu rzeczy. Taka diagnoza pozwoli ukierunkować pracę szkoły tak, aby eliminować czynniki utrudniające naukę tym uczniom, rozwijać czynniki sprzyjające i skutecznie wspierać. Współpraca z pracownikiem

poradni na tym etapie będzie polegała na rozmowie, dzięki której łatwiej dotknie się istoty problemu, dostrzeże czynniki dotychczas niezauważone przez szkołę.

Kolejny etap to zaplanowanie i wprowadzenie konkretnych zmian w szkole. Być może okaże się, że nauczyciele powinni wziąć udział w szkoleniach, konsultacjach – tu wsparciem może okazać się wiedza specjalistyczna pracowników poradni. Dodatkowo jest to niepowtarzalna okazja, żeby stworzyć spójną ofertę pomocy poradni i szkoły, podzielić się zadaniami, przeanalizować możliwości. Zarówno szkoła, jak i poradnia udziela pomocy psychologiczno-pedagogicznej, dlatego warto więc łączyć siły. Poradnia ma wspomagać edukacyjną, wychowawczą i opiekuńczą rolę szkoły – to okazja do określenia, jakiej pomocy w tym zakresie będą potrzebować pracownicy szkoły, i szansa na realizację tego wsparcia w sposób systematyczny (a nie w formie pojedynczych, „wyizolowanych” szkoleń – jak to często dotychczas się odbywało). Natomiast najważniejszą rolą pracownika prowadzącego wspomaganie na tym etapie będzie podtrzymywanie pracowników szkoły w zmianach (wdrażaniu nowych strategii pracy) i wspólnym uważnym śledzeniu, które zmiany okazują się skuteczne. Ważne jest, aby zespół nauczycieli miał odwagę otwarcie rozmawiać o tym, co się udaje, a co nie. Tylko w taki sposób można sprawdzić efektywność podejmowanych wysiłków. Obecność pracownika z poradni ma pomóc nauczycielom w analizie doświadczeń i poprawie sposobów pracy.

I wreszcie ostatni etap posumowania i refleksji, która będzie służyła planowaniu dalszej pracy nauczycieli. Być może już samodzielnej, bez tak intensywnej współpracy z pracownikiem poradni. Pracownicy szkoły i poradni pracowali wspólnie przez dłuższy czas (rok... może dłużej), a teraz wspólnie zastanawiają się, jakie efekty udało się osiągnąć. Szkoła ma szansę wyciągnąć wnioski oraz zdecydować, jaką drogą podążać do dalszego rozwoju. Zyski z takiego sposobu pracy są dość jednoznaczne – szkoła przechodzi od działań incydentalnych do działań systematycznych, w związku z czym pracuje bardziej efektywnie. Otrzymuje znacznie głębsze wsparcie niż tylko zapisy w dokumentach przygotowanych przez poradnię (orzeczeniach i opiniach). Poradnia może formułować zalecenia do pracy z uczniami w sposób bardziej adekwatny do rzeczywistości konkretnej szkoły i bierze odpowiedzialność za wsparcie szkoły w realizacji tych zaleceń. Działanie staje się kompleksowe, a dyrektor i rada pedagogiczna stają się kreatorami procesu zmian i mogą prowadzić działania rozwojowe w swojej placówce.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

MINISTERSTWO
EDUKACJI
NARODOWEJ

OŚRODEK
ROZWOJU
EDUKACJI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

